

"לא ימצא בך וכו'
ושאל אוב וידעני ודורש אל המתים"
(דברים פרק יח פסוק י"א)

איסור דורש את המתים

אופן האיסור והחילוק בין זה לבין אוב

פירש רש"י: 'שואל אוב' זה מכשפות ששמו פיתום ומדבר משחיו ומעלה את המת בבית השחי שלו, 'ידעוני' מכנים עצם חיה ששמה 'ידוע' לחוך פיו ומדבר העצם על ידי מכשפות, ו'דורש אל המתים' כגון המעלה בזכורו והנשאל בגולגולת. אולם בגמרא סנהדרין (ס"ה:) מובאת ברייתא ש'בעל אוב' זה המעלה בזכורו או נשאל בגולגולת, ולהכי שאלו שם א"כ 'שואל אוב' היינו 'דורש אל המתים' ולמה נכתבו שניהם באותו פסוק, והשיבו שדורש למתים הוא כמבואר בברייתא אחרת שזה המרעיב עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה. וכבר כתב מהרש"א (שם) והביא בשפתי חכמים (כאן אות ע) שרש"י כאן הלך בעקבות הספרי בפרשתו (פסוק קעב) והניח תלמוד שלנו, לפי שהספרי יותר קרוב לפשוטו של מקרא, שלשיטתו מובן מעיקרא החילוק בין אוב לדורש אל המתים, ואכן בגמרא נופא הובאה קודם לכן ברייתא האומרת ש'בעל אוב' זה המדבר בין הפרקים ומבין אצילי ידיו.

ועכ"פ מבואר בגמרא ש'אוב' ו'דורש אל המתים' תרי מילי נינהו. והנה הסמ"ג (לאוין טו) כתב שנראה לו שבעל אוב נמי עובר משום לאו זה שדורש אל המתים, וצ"ע היאך יפרש הגמרא לשיטתו. ועמד בזה הב"ח (י"ד סימן קעט סוף אות יד) שהביא דבריו וכתב "כלומר אבל דורש אל המתים אינו עובר משום בעל אוב ולהכי נכתבו שניהם במקום אחד", והיינו שאכן מוכרח בגמרא שנוסף עוד אופן איסור בסיפא דקרא והוא מי שמרעיב עצמו ולן בבית קברות וכו', אבל גם אוב גופיה נכלל בדורש אל המתים, אך לולי שהיה נוסף האופן של מרעיב עצמו וכו' לא היה מובן מדוע נזכרו שני איסורים שונים בפסוק אחד אם זה רק ליתן שני לאוין על אותו מעשה, וד"ק. אולם המנ"ח (מצוה רנה אות ג) כתב ליישב בדעת הסמ"ג, שהפסוק כאן מדבר ב'שואל באוב' ואכן עליו אמרה הגמרא דעל כרחק הוא לא נקרא דורש אל המתים, אבל 'בעל אוב' עצמו הוא נלמד מהכתוב בפרשת קדושים (ויקרא יט לא) "אל תפגז אל האב"ת ועונשו בסקילה, ועל זה קאמר הסמ"ג שהוא בכלל דורש אל המתים ומלבד איסור אוב עצמו יש עליו גם לאו זה.

והנה רש"י פירש בד"ה שתשרה רוח טומאה עליו, שד של בית הקברות היא אוהבו ומסייעו בכשפיו. וכתב עליו הרמ"ה דלא נהיר דאם כן מאי דורש אל המתים איכא, וכונתו שלרש"י הרי הוא דורש את השד ולא את המתים. ולכן פירש הרמ"ה שמה שאמרו שהוא לן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח הטומאה, היינו רוחות המתים שנלוין עליו ומגידין לו מה ששואל להם. וכיוצא בכתב הרמב"ם (פ"א מע"ז ה"ג), ועיין בב"ח (ה"ל) מה שפירש בלשון הסמ"ג (בדבריו שם לעיל מינה) שהשד מסייעו להביא אליו את המת בחלום ואז המת מודיעו דבר שהוא צריך, ולדבריו אולי אפשר ליישב גם את רש"י וד"ק, אבל הגר"פ פערלא בביאורו לרס"ג (ריש ל"ח) כתב בדעת רש"י שהוא דייק לשון 'דורש אל המתים' בלשון רבים, ולהכי לא פירש שדורש לשאול מת פרטי, אלא פירש שדורש אל מקום המתים, היינו אל בית הקברות ברוח הטומאה ששורה שם, עיי"ש וד"ק שהרמ"ה גופיה הקפיד לנקוט גם לפירושו בלשון רבים שזה 'רוחות המתים', אבל לכא' אכתי זו טענת רש"י דעל כרחק לא בעינן שישאל כמה מתים אלא סגי בחד, ולהכי פירש שהכוונה שדורש את מקום המתים ומתחבר לשד בית הקברות.

וברמב"ם (שם, הובא בב"י י"ד סימן קעט ספ"ג י"ד) הוסיף שמלבד האופן הנזכר של מרעיב עצמו והולך ולן בבית הקברות, יש שלובשים מלבושים ידועים ואומרים דברים ומקטירים קטורת ידועה וישנים לבדן כדי שיבא מת פלוני ויספר עמו בחלום, וגם הם בכלל דורש אל המתים. וסיים כי כללו של דבר הוא שכל העושה כדי שיבא המת ויודיעו, לוקה. ובש"ת דעת כהן (י"ד סימן סט) נשאל לגבי

ספיריטואל' ונראה שזה שם כללי לכל מיני פעולות לתקשור עם המתים שהמפורסמת שבהם היא מה שנקרא 'סיאנס', וצידד להחמיר בזה מצד ספק ספיקא לאיסורא, שיתכן שנחשב דורש אל המתים (ע"פ הר"מ ה"ל) ויתכן שנחשב גם אוב ממש כיון שעושה מעשה (ע"פ התוס' שם בסנהדרין) עיי"ש.

מקורות בענין השתטחות על קברים

ויש לברר ענין השתטחות על קברי צדיקים שאנו נוהגים בה. ובהשקפה ראשונה נראה שמצאנו לזה הרבה מקורות בש"ס. ראשית בגמ' סוטה (ל"ה:) דרשו את הפסוק בפרשת המרגלים (במדבר יג כב) "ויעלו בנגב ויבא עד חֲבֶרֶן" שפוחת בלשון רבים וממשיך בלשון יחיד, מלמד שפירש קלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות, אמר להן "אבותי, בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים". ובגמרא תענית (כג:) מסופר שרבי מני הווי קא מצערי ליה דבי נשיא, אישתטח על קברא דאבוא רבי יונה, אמר ליה "אבא, אבא, הני מצערו לך". יומא חד הווי קא חלפי התם, אינקוט כרעא דסושוותיהו, עד דקבילו עליהו דלא קא מצערו ליה, וכן מה דאיתא בחגיגה (טז:) ברבי יהודה בן טבאי שהרג עד זומם, וזה היה שלא כדן כיון שצריך שיזומו שני העדים, ולכן כל ימיו היה משתטח על קברו של אותו הרון. וכעין זה שם (כג:) ברבי יהושע שאמר "בושני מדברכים בית שמאי", ואחר שהוזהר לו טעמם והוברר לו טעותו, מיד הלך ונשתטח על קבריהם ואמר נעניתי לכם עצמות בית שמאי וכו'.

ויש לדון לדחות את הראיות הנזכרות, שבמעשה דרבי מני, הוא לא ביקש מאביו דבר, אלא רק הודיע לו שמצערים אותו, ואם כן אפשר שדוקא בכהאי גווי לא נחשב דורש אל המתים. וביהודה בן טבאי ורבי יהושע, שהשתטחו כדי לבקש סליחה וכפרה, יש לומר שדוקא בזה שיש להם כעין חוב כלפי הנפטר עצמו ולהכי מוכרחים לילך אליו לבקש סליחה, משא"כ בעלמא עצם הדבר שפונה אל מת יש בזה איסור. ולגבי כלב בן יפונה, הנה לא ביקש מהם שישועוהו, אלא שיבקשו עליו רחמים אצל קודשא בריך הוא, ובכהאי גוונא שרי, אך לבקש ישועה מהמתים עצמם יש לומר שאסור. ועוד אפשר לדחוק שאין משם ראייה אפילו להתחנן אל המתים שיבקשו עליו רחמים, אלא יש לומר שאבותינו שאני, וכל אחד יכול לבקש מאביו ואביו עד אבות העולם, משא"כ מצדיקים בעלמא אין לבקש כלל.

ומצאנו לקמאי דאמרי ביה מילתא. שבספר מהר"ל (הלכות תענית אות יח) כתב, והמשתטח על קברי הצדיקים ומתפלל, אל ישים מגמתו נגד המתים השוכבים שם, אך יבקש מאת השם יתברך שיתן אליו רחמים בזכות הצדיקים שזכנו עפר תנצב"ה. ומבואר שאסר לבקש מהמת דבר, והתיר רק לבקש מהשם בזכות המת. ובתשובת רבינו חיים פלטיאל (שנדפסה בש"ת מהר"ם מרוטנבורג דפוס לבוב סימן קסד) כתב שהוא מאוד נפלא על בני אדם הנודרים על בית הקברות, כי קצת היה דומה לדורש אל המתים. והוסיף, שמצניק רק גבי כלב שנשתטח על קברי אבות (עיי"ש) טעמו אמאי שאני ויבואר להלן בסוף האות הבאה), אי נמי אדם שביזה את המת ולכבודו משתטח על קברו וכו'. הרי לנו שעמד בחילוק הנזכר שכתבנו כלפי שני המעשים בגמרא חגיגה שאדם משתטח על קבר מי שהוא צריך לבקש ממנו סליחה וכדומה, אבל בעלמא יש לאסור זאת.

ואביטה ואראה לרבינו אליעזר ממין בספר יראים (סי' שלח, ובדפוס"י סי' פט) שכתב, המשביע את החולה לשוב לאחר מיתה להגיד לו אשר ישאל לו, אין זה דורש אל המתים. דדורש אל המתים פירושו דורש לגופו של מת ומדבר ע"י כישוף כגון בעל אוב אלא שבעל אוב מעלה מקברו וזה דורש בו בעודו בקברו, אבל דורש לרוחו אין זה דורש, שהרוח אינו נקרא מת. וכתב שבזה מיושב מה שמצאנו בגמרא ברכות (יח:) מעשה בחסיד אחד שהלך ולן בבית הקברות בערב ראש השנה

פאצרות

רבי אליהו ברכה
שלח"א

שמעו שתי רוחות מספרות זו עם זו, וכן מה שמואב בהמשך הסוגיא שם ששמואל שאל מאביו בבית קברות על מעות יתומים, וכן המסופר בגמרא מו"ק (כח.) שרב שעורים ביקש מאביו רבא "ליתחזי לי מר לאחר מיתה בחלום", ואכן הוא נראה אליו בחלום, עיי"ש. והובא בהגמ"י (על הר"מ שם בהל' ע"ז) ובריקאנטי (ס' תקסו).

ומרן הבית יוסף (י"ד סימן קעט סעיף יג-יד) הביא דברי הרא"ם שמחלק בין דורש מגופו של מת לדורש מרוחו, שהוכיח חילוק מעובדא דאותו חסיד ודשמואל לרוח היו דורשים ולא לגוף, ולמד מזה למשביע את החולה דשרי דכיון דרוחו בקרבו כשהוא משביע לרוח הוא משביע ולא לגוף. וכתב הב"י לדחות הראיה מעובדא דאותו חסיד, שהוא לא הלך לבית הקברות לדורש מהמתים לא מגופם ולא מרוחם, אלא כמואב שם שהיה זה משום שהקניטתו אשתו ובמקרה נמשך ששמע אותן שתי רוחות שהיו מספרות זו עם זו, וגם בפעם שניה שהלך לשם הגם שלא מוזכר בגמרא שהיה זה מפני שהקניטתו אשתו יש לומר שכך היא האמת וסמכו על מה שנזכר כן ברישא, ואפילו את"ל שבשנה השניה לא הקניטתו אשתו אלא הלך לשמוע מה שמספרות הרוחות, אבתי איכא למימר דשאני התם שלא היה הולך ללון שם כדי שיבואו הרוחות וידברו עמו ויודיעוהו דבר אלא לשמוע מה הן מספרות זו עם זו, ועוד שהוא לא הרעיב עצמו ולא עשה שום מעשה כדי לדורש אל המתים ומשום הכי הוה שרי ליה ללכת ללון שם אפילו על דעת שישמע דברי הרוחות זו עם זו.

המשך הב"י וכתב לדחות הראיה משמואל, ששם זה היה בהקין ועל ידי שמות, וכדאמרין (ב"מ קז:) רב סליק לבי קברי עבד מאי דעבד, ודורש אל המתים לא מיתסר אלא בהולך שם ובעושה מעשה כגון שמרעיב עצמו או לובש מלבוש ידוע או מקטיר קטורת ידוע וישן לבדו, אבל כשאני עושה מעשה אלא על ידי הזכרת שמות בא המת ומדבר עמו בהקין אפשר דלא מיתסר. וא"כ אחר שנפלו ראיות הרא"ם, ממילא י"ל שאין מקור לחלק בין דורש לגוף המת לדורש לרוחו, מלבד מה שעצם החילוק מגומגם דאי דורש לגוף המת ממש בלא רוח אטו גוף לחודיה מידי מששא את ביה. אך כ' הב"י שכל זה לגבי מי שהולך אל המת ודורש מגופו או מרוחו, אבל במשביע את החולה לשוב אליו אחר מיתה להגיד לו את אשר ישאל, שפיר איכא ראיה להיתרא מרב שעורים שביקש מרבא בעודו גוסס שיראה לו לאחר מיתה (ותמה הב"י על הרא"ם מדוע לא הביא ראיה זו, וראיתי מוכיחים מזה שהב"י לא דאג לדברות הרא"ם במקורם שהוא גופיה הביא ראיה זו, אכן בהגמ"מ שממנו העתיק הב"י נמי הביא ראיה זו אלא שהב"י לא העתיקה, וכיוצא איתא התם מעשה עם רבא גופיה שביקש מר". ואע"ג דבהני עובדי לא הוה השבעה, איכא למימר דאם איתא דהוה בכלל דורש אל המתים בלא השבעה נמי הוי מיתסר ומדחזין דלא מיתסר בלא השבעה הוא הדין דעל ידי השבעה שרי דהשבעה זו לא משויא ליה דורש אל המתים.

אמנם רבינו ירוחם (נ"ז ח"ה, דף קנט טור א) כתב ששואל במת אסור אפילו על ידי השבעה, וביאר הב"י כוונתו דאע"פ שאינו מרעיב עצמו ואינו לן בבית הקברות הוי בכלל דורש אל המתים, אך כתב דמ"מ מודה ר"ז שאם משביעו כשהוא חי לא הוי דורש אל המתים. והרמ"א בדרכי משה (אות ד) כתב שמאחר ומבואר ברבינו ירוחם שגם על ידי השבעה אסור, א"כ חוזרת ראית הרא"ם ממעשה דשמואל שהלך לבית הקברות לשאול מאבא על מעות יתומים, וליתא למה שחילק הב"י ששם זה היה בהקין ע"י שמות, דהא גם בכה"ג שרק מדבר ומשביע וכדו' אסור גם בלא שמרעיב עצמו ולן או לובש מלבוש וכדומה, ועל כרחך דההיתר של שמואל הוא משום דלא דרש לגוף אלא לרוחו. וכך נחלקו להלכה, שבש"ע (שם סעיף יד) כתב שמותר להשביע את החולה לשוב אליו לאחר מיתה להגיד לו את אשר ישאל אותו, והרמ"א הביא עליו שיש מתירין אפי' לאחר מותו, אם אינו משביע גופו של מת רק רוחו. ועיין להלן (אות ב) בבאיור החילוק בין גוף לרוח.

א. משא ומתן בראיות המנחת אלעזר

ועינא דשפיר חזי לגמ"ק ממונקאטש בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סימן סח) שהביא שראה באחרונים שהזהירו שלא לשום מגמתו לבקש מהמתים להליץ בעדו כי הוא בכלל דורש אל המתים, והשיג על כך שהאזהרה למותר כי אין בזה איסור אלא אדרבא מצוה איכא, וכדחזיון בהרבה מקומות בש"ס, עיי"ש שהלך ופרט מקורותיו. והנה חלק מהם הם מה שהבאנו לעיל (אות ב) ודחינו דליכא מינייהו ראיה. ועוד הביא ראיה מהמסופר בגמרא סוטה (יג.) שהלך משה ועמד על קברניט של מלכים ואמר: יוסף! הגיע עת שנשבע הקב"ה שאני גואל אתכם והגיעה שבועה שהשבעת את ישראל, אם אתה מראה עצמך מוטב ואם לאו הרי אנו מנוקין משבועתך! ולכא"נ גם ראייתו זו ילד"ח, שלא ביקש ממנו דבר אלא הודיעו מהמצב, ובנוסף י"ל שכיון שיוסף השביעם והוצרכו לפרוע שבועתו שרי לדורש אליו בשביל זה. עוד הביא ראיה מהגמרא ב"מ (פח:) באותו תלמיד חכם שהתעורר ולכן השתטח על קברו של רבי חייה ואמר "מתנייתא דמר מתנינא" עיי"ש, וגם זה

ילד"ח שרק הודיעו ממצבו, ועוד שכיון שהתעורר מחמת כבודו של רבי חייה לכן שייך שיבקש זאת ממנו או דעכ"פ הוי כבקשת סליחה, עיי"ש. וכן מה שהביא מאבוב דשמואל, הנה הבאנו מה שדן הב"י בזה, ועכ"פ להאמור ילד"ח דהתם כיון שהיה למת חוב לכן שפיר יש לדורש ממנו תיקון הענין. וראה שם עוד ראיות ממדרשים, וילד"ש שאין להכריע מהם הלכה.

ועכ"פ אחר שכתב שכהנה וכהנה נמצא בדברי חז"ל במקומות מפורשים שדיברו אל המתים, נקט שמוכרח לומר שגם מהר"ל לא אסר בזה, שמלבד דאיהו לא הזכיר כלל חשש של 'דורש אל המתים', גם זאת שבודאי כוונתו רק דלא ישום מגמתו שהמת יושיעו באיזה כח, שזה עוון פלילי, אבל שפיר מודה שיכול לבקש מהמת שימליץ טוב בעדו להשם יתברך בשמי מעלה. אכן אחר המחילה דבריו הם דוחק גדול במהר"ל, שהרי אמר שלא ישים מגמתו נגד המתים אלא יבקש מהשם שיתן אליו רחמים בזכות הצדיקים שזכינו עפר, ואילו היה סובר שמותר לבקש מהמתים שימליצו בעדו, למה כתב רק שיבקש מהשם בזכות הצדיקים, אלא ודאי שלדעתו אסור לבקש מהמתים אפילו שלא מבקש שהם עצמם יפעלו אלא רק שהם ימליצו טוב בעדו, וזה כלול במה שאסר מהר"ל בתחילה לשים מגמתו נגד המתים.

וכבר הזכרנו שבתשובת רבינו חיים פלטיאל עמד על הראיה מקבל שנשתטח על קברי אבות, ודחה דחינו שמתפללים לה' ומקום קדוש גורם שתהא תפילתו נשמעת, כדכתיב גבי אברהם (בראשית יט כז) 'וַיִּשָּׁבֵעַ אֲבִרְהָם בְּבִקְרָא אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם' מלמד שהמקום גורם. והמנחת אלעזר תמה עליו, הרי מפורש בגמרא שכלב אמר "אבותי בקשו עלי רחמים" ולא רק בא שתהיה לו זכות מחמת המקום. ולכא"נ יש ליישב כוונת רח"פ בהקדם משה"ק התוס' (שם בסוטה) הרי אמרו בגמרא ברכות (יח. הנ"ל) שהמתים לא יודעים מה קורה עם החיים (וכבר הקשו עליהם שבמסקנה זה נדחה ואכמ"ל), ותירצו דע"י תפילה שזה מתפלל מודיעים להם שכך נתפלל, וכדאמרין בגמרא תענית (טז.) שיוצאים לבית הקברות כדי שיבקשו עליהם מתים רחמים. ומבואר בתוס' שהמת לא שומע את תפילת המשתטח על קברו, אלא רק מודיעים לו זאת, וא"כ אפשר שזה גופא נחשב שלא מתפלל אל המת אלא רק פועל מכח המקום. אכן עכ"פ עדיין צ"ב, דהא א"כ תמיד יש לנו להתיר זאת מחמת שלא נחשב שמתפלל אל המת, ודוחק גדול לומר שזה תלוי בכונה וכלב ידע שהם לא שומעים אלא רק ישלחו להודיע להם ולכן נחשב שלא דרש אל המתים, אלא שפיר יש להוכיח מזה שמותר לבקש מהם, אם לא שנדחה שמאבותיו ואבות העולם שרי ומשא"כ משאר צדיקים ואנשים.

ד. דברות הוזה"ק בהשתטחות על קברי צדיקים

קושטא קאי כי מצאנו בזה דברים מפורשים בזהר הקדוש פרשת אחרי מות (ח"א ע: בסופו) דאיתא התם, דבשעתא דאצטריך עלמא רחמי, וחייא אזלי ומודעי להו לנפשייהו דצדיקייא ובכאן על קבריהו, אתערין נפשייהו דצדיקייא ומתכנפי ואזלין ושאטין לדמיכי חברון ומודיעי להו צערא דעלמא וכו' וחס קודשא בריך הוא על עלמא בניגיוהו. הרי לנו שבכוח הודעת צערם לצדיקים ובכיה על קברם פועלים ישועות. ועיי"ש לעיל מיניה, שכשצדיק נפטר מהעולם יש מדור אחד שבו משכן הנפש שנשאר כאן בעולם, וכאשר החיים יושבים בצער, אזי ע"י הנפש שנשארת כאן, הוא יודע מזה והצדיקים מעוררים את ישני חברון והם גוזרים לבטל הפורענות והקב"ה עושה רצונם. ומשמע ששייך גם שהנפטרים יעוררו מאליהם רחמים, אך בפירוש הרמ"ז על הזהר (פרשת בשלח דף נג ובמהדרי החדשה הוא עמ' קלז) ביאר שאין הצדיק מתעורר להתפלל אלא ע"י יחוד השתטחות שנעשה ע"י הצדיקים הבאים על קברו, וביאר בזה מה שמואב במדרש (איכה רבה פתיחתא כד) שירמיהו העיר את האבות ואת משה רבינו מקבריהם כדי שיבואו לבכות על ישראל, עיי"ש.

ואכן בזהר שם (עא-): מואב ששאל רבי ייסא את רבי חזקיה, היאך בשעה שהעולם צריך לגשם הולכים בני אדם אל המתים להתפלל, הרי כתוב 'דורש אל המתים' שזה אסור. וענה לו שתי תשובות, וזה לשונו: 'דורש אל המתים' - אל המתים דייקא, דאינון חייבי עלמא דאינון מעמין עובדי עבודה זרה דאשתכחו תדיר מתים, אבל ישראל דאינון זכאי קשוט, שלמה קרא עלייהו (קהלת ד ב) 'וַיִּשְׁבַּח אֱלֹהֵי אֲבוֹתַי הַמֵּתִים שֶׁכָּבַר מִתּוֹ' בזמנא אחרא ולא השתא, שכבר מתו, והשתא אינון חיים, ועוד, דשאר עמין כד אתאן למתיהון, אתיין בחרשין לאתערא עלייהו זינין בישין, וכד ישראל אתאן למתיהון אתיין בכמה תשובה לקמי קוב"ה, בתבירו דלבא, בתעניתא לקבליה וכלא בגין דנשמתין קדישין יבעון רחמי לקמי קוב"ה עלייהו וקוב"ה חיים על עלמא בניגיוהו.

הרי לנו דברות להבות קודש מן הזהר שכך היא המידה להשתטח על קברות הצדיקים ולבקש מהם סיוע וישועה. [וכאמור ליכא בזה 'דורש אל המתים' משתי פנים, הן מצד שבמתי ישראל שרי והן מצד שבמבקש ישראל שרי, וצ"ע למעשה]

אי בעי תרתי לטיבותא או סגי בחד לטיבותא ורק בתרתי לרעותא נחשב דורש אל המתים]. והמנחת אלעזר שם סמך סמיכה בכל כוחו על הזוהר, ונקט שהאוסרים בדורות הראשונים זה משום שלא נגלה אז עודנה עליהם אור ספר הזוהר. אך הדגיש דהיינו כשמבקש מהמת שימליץ טוב בעדו להשם יתברך ולא שהמת בעצמו יפעל הישועה. וכן מצאתי לרבינו הגר"ח בשו"ת רב פעלים (ח"ב י"ד ס"י לא) שהביא דברות הזוהר, וכתב דחזין מיניהו כי לא הותר לאדם להתפלל על קברי הצדיקים לשאול בקשתו מן הצדיקים עצמם, שזה חשיב דורש אל המתים, אלא הוא מתפלל ושואל בקשתו מהקב"ה, ורק מבקש מנפש הצדיק שתתפלל עליו לפני הקב"ה שישמע תפילתו ויעשה בקשתו. וכ"כ בספרו 'בן איש חי' (נצבים אות ב) עיי"ש.

וראה בב"ח (י"ד ס"ח ר"ז) שהביא דברי מוהר"ר חיים פלטיאל הנ"ל, וכתב עליו מיהו כבר החזיקו במנהג זה ואין מוחה, ויש לזה סמך בספר הזוהר, ודוקא להשתטח על קברי אבות ולהתפלל לפניו יתברך על כל צרה שלא תבוא בזכות אבותיו הנקברים פה וכיוצא, וכבר נתקנו סדרי התפילה למשתטחים על קברי אבות, ואין לשום מורה למנוע ולבטל מנהג זה. עכ"ל. ולכא"י יש לדקדק בלשונו, שלא התיר לפנות אל המתים עצמם ואפילו כשרק מבקש מהם שימליצו בעדו לפי השם יתברך, אלא רק להתפלל להשם שיושיעו בזכות הצדיקים. וכל דבריו הם כלפי רח"פ שנראה שאסר אפילו בזה מצד דורש אל המתים. אמנם ראיתי במנחת אלעזר שדחק לדחות דיוק זה בב"ח, והכריח דבריו שהרי הב"ח קיים התפילות שנדפסו ב'מענה לשון' והלא התפילות האלו הם בלשון שמבקשים לחלק הנפש השורה על הקבר להתפלל ולהמליץ בעדו שהצדיקים מכחם ישחרו בעדו לה'. אולם הנה הב"ח לא הזכיר 'מענה לשון', אלא הפמ"ג (ארי"ח ס"י תקפא אש"א ס"ק טז) אחר שהביא דברות מהר"ל הנ"ל כתב שמהתפילות שבסידור 'מענה לשון' משמע קצת שמבקשים מאת הנפש שיליץ טוב בעדנו. אך הב"ח ייתכן שלא התכוון לתפילות אלו.

ועי' במשנה ברורה (שם ס"ק כז) שהעתיק סגנון לשון מהר"ל (ע"פ המובא בבאה"ט שם ס"ק ה) שאל ישים מגמות נגד המתים אך יבקש מהש"י שיתן עליו רחמים בזכות הצדיקים, ודו"ק שגם בו אין הכרע האם מתיר לבקש מהצדיקים שימליצו בעדו, ונראה יותר שבמכוון השמיט זאת כי לא רצה להתיר הדבר. ומצאתי בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סימן ג) שנשאל בענין השתטחות על ציון צדיקים והנחת פתקאות (קו"טליך) עם שמות אנשים לישועה וברכה, וכתב לתלות זאת במחלוקת הפוסקים אם רשאים לבקש מהמתים שימליצו בעדנו או שאין לבקש אלא מהקב"ה שיעזרו בזכות הצדיקים, ומה שמצאנו שמבקשים מהצדיקים יש לומר שאין למדים מן האגדה, ועוד יש לומר שכל ענין ההשתטחות אינה לשאר העם אלא לבני אדם גדולים וצדיקים יודעים ומבינים סודם של הדברים והתדבקות נפש בנפש. וסיים שלמעשה אין בידו להכריע בעניינים העומדים ברומו של עולם, אבל שפיר יש לומר נהרא ונהרא ופשיטה.

ה. מו"מ בחילוק בין משביע גוף למשביע רוח

והנה במה שהקשה הבית יוסף על חילוק הרא"ם בין משביע את הגוף שמת לבין משביע את הרוח, שחילוק זה הוא מגומגם דאי דורש לגוף המת ממש בלא רוח אטו גוף לחודיה מידי ממשא אית ביה, כתב על כך הלבוש (שם סעיף יד, ובא לציון בקצרה בש"ך שם סוף ס"ק טז, ועי' במנחת אלעזר שם ד"ה והנה עתה) שנראה שאינו מגומגם כלל, כי כבר שגור בפי כל חכמי הקבלה ובזוהר בכמה מקומות, שגוף האדם שמת ופרחה ממנו נשמתו ורוחו, מיד כוחות הטומאה נתדבקים בו וחושקים להיכנס בתוכו, וכוננתם להתדמות לנשמה הטהורה שהיתה בו כבר, כי הם נבראים צורות טמאות בלא גופים, וחושקים להיות בגוף שהיה בו צורת אדם. ולפיכך הדורש אל גוף של מת של ישראל ודאי יתדבק עם אותם כוחות הטומאה שחשקו להתדבק באותו גוף ומטמא את עצמו, ויש בו ממשא על ידי אותם כוחות הטומאה.

ועי"ש שזה הוא עיקר טעם איסור לינת המת, וטעם שגוף אדם המת מטמא באהל ואילו בהמה מתה אינה מטמאה באהל, ואפילו פגרי מתים הגויים אינו מטמאים באהל אלא דוקא מת ישראל, מפני שישארל קרויים אדם ואין אומות העולם קרויים אדם, ואין כוחות הטומאה שהם השדין ורוחין ולילין חושקין להתדמות בנשמותיהן שהיו בהן בחייהם, כי גם בחייהם טמאים הם וכו'. ולפי זה העלה שעיקר לאו דדורש אל המתים לא נאמר אלא בגוף של מתי ישראל, אי נמי במתי גוים וברוחם שהם גם בחייהם נקראים מתים, אבל הדורש אל גופי מתי גוים אינה נקראת דרישה שאין בהם ממש כלל, והדורש אל רוחו של ישראל גם כן אינו נקרא דורש אל המתים שהרי הוא חי. אך סייג בסוף דבריו דהיינו דוקא בהשבעה שאינו עושה מעשה, אבל העושה מעשה אסור בכל גזונא.

ובמעשה בצלאל (על הריקאנטי סימן תקסו) כתב בכונת היראים, דדורש לגוף המת דאסור היינו בצירוף חלקי הנפש שנשארו בגוף עדיין, משא"כ בדורש לרוחו דבחינת הרוח שיותר גבוה מבחינת הנפש ואין לה התחברות עם הגוף לאחר מיתה

זה שרי. והגאון המקובל הי"ם הלל שליט"א בספרו 'תמים תהיה' (עמ' קד במהדר תשע"ז) הביא מש"כ בכתבי האר"י (עץ חיים שער כב פרק ג, ובשער הפסוקים שמואל א פרק כח) שאין לבעלת אוב כוח להעלות בכשפיה נשמת הצדיק, שהרי בודאי נצטר בצורו החיים את ה' אלהיו, אלא כל כוחה רק בהבלא דגרמי שהוא החיות המועט השורה על העצמות לאחר המיתה עד עת התחייה, אולם מה שהעידו על האר"י שהיה מתקשר עם נשמות הצדיקים והיו מתגלים לו ומדברים עמו בתורה ומודיעין לו סודותיה, ובנמצא כעין זה לרוב גם בספר הזוהר, כל זה כדי לקשר נר"ן שלו עם נר"ן של הצדיק, וכתב שמזה ראייה גמורה לחילוק הלבוש שהסכים עליו הרמ"א, בין רוחו של מת לבין גופו, כי בגוף המת ואפילו בחיות המועט הנשאר בו עד התחייה יכולים לשלוט כוחות הטומאה והכישוף, אבל לא בנפשו האלהית. וכיוצא בכתב הגאון המקובל הרב דברי יעקב עדס שליט"א (פטהדרין סנה: ס"י ג ענף ד, עמ' שי) עיי"ש.

אולם לי העני בדעת הדבר צ"ע, כי בזוהר הקדוש שהבאנו נראה דאדרבא כל ענין הבלא דגרמי והישארות הנפש על עצמות המת בקבר, זה ליתן למת שייכות אל החיים כאן בעולם הזה ולידע צערם ולסייעם בשמיים. ודוחק עצום לומר שמ"מ במאי דקאמר הזוהר שהחיים פונים אל המתים בהשתטחות על קבריהם, אין פונים לאותה בחינה אלא לבחינת הרוח, כי כל דברי הזוהר בהן עניינא מורים שהכל ענין אחד ואל חלק הנפש שנשארת על הגוף אליה פונים, וממנה עולים הלאה לבחינת רוח ונשמה וכו'. ולכן נראה כי הגם שלפי דברי הזוהר והמקובלים יש הבנה לחילוק הרא"ם, היינו שמוכן מציאות החילוק מה שיך לדבר על גוף ומיושב שהכוונה לחלק הנמוך של הנפש שנשארת עם הגוף, אך מ"מ עצם התי' נדחה מכוח דברות הזוהר המפורשים להיפך. ובאמת הרי הזוהר גופיה הביא קו' זו היאך פונים אל המתים והלא נאסר לדרוש את המתים, ועל כך תי' כאמור בתרי אופני לחלק בין מת ישראל למת גוי ובין ישראל המבקש אחרי תשובה ושבירת לב קמי קוב"ה לבין גוי שבא בכשפים וטומאה. ולא חילק הזוהר כחילוק היראים, ותל"מ. שו"ר מש"כ האריז"ל בשער רוה"ק (כח). שבהשתטחות על קבר הצדיק חוזר לחיות ונעשים עצמותיו בחינת גוף אל הנפש וכו' הנשארת בקבר, עיי"ש ודו"ק שמזה נראה כאמור.

ג. אמירת פיוט 'מכניסי רחמים' והמסתעף

איתא בירושלמי (ברכות פ"ט ה"א) וכן הוא בילקוט שמעוני (מלכים א רמז רכב, יואל רמז תקלז), בשר ודם יש לו פטרונו אם באת לו עת צרה אינו נכנס אצלו פתאום, אלא בא ועמד לו על פתחו של פטרונו וקורא לעבדו או לכן ביתו והוא אומר איש פלוני עומד על פתח חצרך, שמא מכניסו ושמא מניחו, אבל הקב"ה אינו כן, אם בא על אדם צרה לא יצווה לא למיכאל ולא לגבריאל אלא לי יצווה ואני עונה לו מיד. הה"ד (יואל ג ה) "כל אֲשֶׁר יִקְרָא בְשֵׁם ה' יִמְלֹט". והמאירי בסנהדרין (לח: וציון לחיבורו משיב נפש מאמר ב שגם שם עמוד בזה) רמז כי מהדרשה הזו, יש פירכא לפיוט "מכניסי רחמים" בו אומרים למלאכים: מכניסי רחמים הכניסו רחמינו לפני בעל הרחמים, משמיעי תפילה השמיעו תפילתנו לפני שומע תפילה, משמיעי צעקה השמיעו צעקתנו לפני שומע צעקה, מכניסי דמעה הכניסו דמעותינו לפני מלך מתרצה בדמעות, השתדלו והרבו תחינה ובקשה לפני מלך רם ונשא.

ולולי דברי המאירי יש מקום לדחות הראיה מהירושלמי, ולפרש דקאמר רק שאין צורך במיכאל וגבריאל, אבל אין איסור אם מבקש מהם שיעזרוהו לפני השם יתברך. וראה בגמרא סנהדרין (מד: שרבי יוחנן אמר, לעולם יבקש אדם רחמים שיהיה הכל מאמצין את כחו ואל יהו לו צרים מלמעלה. ופירש רש"י שייסיעוהו מלאכי השרת לבקש רחמים, ושלא יהו לו מסטינים מלמעלה. ורי"ח למד זאת מהכתוב (איוב לו יט) "הַיְעָרָךְ שׁוֹעָךְ לֹא בָצָר וְכָל מֵאֲמָצִי כָח", ופירש"י דהכי משמע, 'היערוך שועך' - אם באתה לערוך שועך כזאת תערכהו - 'לא בצר' - שלא יהו לך צרים ושהכל יהו במאמצי כחך. ועיי"ש ברש"י שמוזה יש ללמד זכות על פזמון מלאכי רחמים וכו' וכיוצא באלו אשר רבים נגמגמו עליהם.

ומצאנו למהר"ל בנתיבות עולם (נתיב העבודה פרק יב) שעמד בזה, וכתב שמה שאנו נוהגים לומר מכניסי רחמים וגו' אין זה ראוי, כי זה כאילו מתפלל אל מלאכים שיכניסו רחמינו ולא מצאנו זה, והא דאמרין בגמרא תענית (זט.) שכאשר גזרו תענית היו יוצאים לבית הקברות כדי שיתפללו עליו המתים ויעוררו רחמים, אינו מבקשים מן המתים שיתפללו עליו רק שאנו הולכים שם ומתחברים למתים שגם המתים יתחברו לחיים ויבקשו רחמים על ישראל, והוסיף שאפילו אם נקוט שמותר לומר בפירוש לאדם אחר התפלל עלי, זהו אצל האדם שהוא עושה חסד עם חבירו ולפיכך יכול לומר עשה אתי חסד זה והתפלל עלי, אבל במלאכים לא שיך לומר כך רק היא דרך תפילה ובקשה וח"ו שיתפלל כך.

ובשו"ת חתם סופר (ארי"ח ס"י קסו) כתב לבאר חילוק בין צדיקים הנפטרים לבין מלאכים. כי דרך להעמיד מליץ בין מלך להדיות כשאין ההדיות חשוב וספון לפני המלך או אינו יכול להטעים דבריו כראוי, ויען ישראל לפני מלאכי השרת ואינם

צריכים מליץ לפני אוהבם ית"ש והוא מקבל בסבר פנים יפות אפילו בלשון עילגים וגמגום, אם כן המליץ הלז אינו אלא קטנות אמונה חלילה. אך כל ישראל שותפים וגוף אחד נופש אחד, וכשאחד מצטער גם חבירו מרגיש ועמו מצער, על דרך מה שאמרו (ברכות יב): "המתפלל על חבירו צריך שיתלה עצמו עליו" כלומר שיראה שגם הוא חולה וכיון ששניהם בצער טוב יותר שיבוא החולי עליו, ומעתה מתבאר שבבני אדם שניהם נקראים בעלי דברים ולא כמליץ בעד אחר, ולכן מותר לבקש מהנפטרים שיתפללו עליו (עיי"ה"ט בחזון איש אור"ח עמ' רנו מש"כ בגליון החומש). ובשו"ת ציץ אליעזר (חיד"ס"י מה אות ד) תמה מדברי החת"ס גופיה בחידושו למסכת שבת (יב): שכתב שהמלאכים הם מליץ בין ישראל לקב"ה (והביא גם מדברי ה'כתב סופר' בפרשת ויצא, שהמלאכים במדרגה יותר גבוהה מהאדם). עיי"ש מה שיישב.

ועיין בנפש חיה (הלה"ק) שכתב ששמע שרבינו הגר"ח וואלאזין זצ"ל נהג לומר: אבות העולם אהובי עליון חלו נא וכו', והיינו שחילק כאמור בין מלאכים לנפטרים. ומצאתי לריש גלותא הגרמ"פ באגרות משה (אור"ח ח"ה"ס"י מג אות ו) שגם כן האריך בחילוק בין מלאכים לנפטרים, ובריש דבריו העיד שאביו לא היה אומר בשום מקום בסליחות ובפיוטים לשון שהיא בקשה ממלאכים, ובפומון 'מלאכי רחמים' היה משנה ואומר 'אבות העולם אהובי עליון חלו נא', ומצא בסידור 'אוצר התפילות' (מבוא אות ג) שמקור הדבר מהגר"ח מוואלאזין. ועיי"ש שהוסיף שאביו גם לא היה אומר לביל שבת קודש בפומון 'שלוש עליכם' את הקטע של 'ברכוני לשלום'. ובזה יש לציין שמקורו טהור ג"כ מהגר"ח כמובא בכתר ראש (אות צג) ולמעלה בקודש רבו של הגר"ח הלא הוא אדונו הגר"א כמובא בשערי רחמים (עמ' ט) שהגר"א בעצמו תמה על נוסח זה כמו על נוסח 'מכניסי רחמים', ואמר שמיום עומדו על דעתו לא אמר קטעים אלו. ולכא' הגר"א לשיטתו שהיה ממאן לקבל אפילו מגידים מן השמים, ודוק"ה. ואכן מובא שאעפ"כ לא היה הגר"ח וולוז'ין מוחה לאחרים האומרים. וצ"ל עוד בשו"ת מבשרת ציון (מוצפי, ח"א ס"י לב) מש"כ בזה.

וראה בהמשך דברי המהר"ל שאח"כ כתב לפרש שפיוט זה אינו בקשה כלל, רק שהאדם מצוה כך למלאכים הממונים להכניס התפילה לפני הש"י (וכן מובא בחליכות שלמה ראש השנה שכך נקט הגרשז"א בביאור הענין), אך סייג שעם כל זאת אי"ז ראוי לצוות למלאכים, ולכן עדיף לומר זאת בלשון עתיד "מכניסי רחמים יכניסו רחמינו" וכן הלה, ונמצא שהוא רק מתפלל אל השם שמכניסי רחמים יכניסו רחמינו. ושוב כתב שמכל מקום יש ליישב כיון שתכלית הבקשה הוא להכניס תפילתו לפני השם, אף שהוא אומר למלאכים 'הכניסו רחמינו' הרי זה נחשב שמבקש מהשם. אך סיים דכיון שבגמרא לא מצאנו היתר לנוסח זה שמבקש ישירות מהמלאכים, אלא רק מצאנו שיתפלל שיהיו הכל מאמצין כוחו, לכן נראה לשנות הנוסח ולומר מכניסי רחמים יכניסו רחמינו וכו'. ועיין בקרבן נתנאל (ר"ה סוף פרק א) מש"כ בכעין זה.

ועיין ראתה לגאון הבקי רבי ראובן מרגליות בספרו נפש חיה (על השו"ע אור"ח ס"י תקפא) שאחר שכתב שכבר תפסו על פיוט 'מכניסי רחמים' שאין לאדם להיעזר במלאך וכו'. הביא שמצינו שכבר הגאונים הקדמונים יושבי כסאות רב אשי ורבינא הביאו פיוט זה, עיין חמדה גנוזה (ס"י קסא) ובזכרון לראשון (ס"י שעג), והרבה גדולים וטובים כתבו לאומרו, כמו התניא רבתי (ס"י עב) שבלי הלקט השלם (ס"י תפב) סידור רס"ג (ח"ב דף כא) ספר הפרדס לרש"י (דף נז עמ' ב) ציוני (פרשת שלח) והר"י ברונא בתשובה (ס"י דעה). ועיי"ש עוד מה שהביא ממדרשים כסגנון זה. ועוד דן בזה בכמה דוכתי בש"ס, ומאידך לבסוף הביא מקורות קדומים שמצאנו בהם שכבר השתדלו לתקן פיוטים כאלה ולשנותם ממטבע הלשון הקודמת.

וראה עוד מה שציין הגאון ר"מ הלל שליט"א בספר 'תמים תהיה' (עמ' קמט בהע') וצ"ל במקורות שהביא, ובפרט בפחד יצחק למפרטיני (ערך 'צרכי') ושדי חמד (אסיפת דינים מערכת ר"ה אות א), וע"ע בשו"ת דברי יציב (י"ד ס"י קצא אות יח) יביע אומר (ח"א אור"ח ס"י לה במילואים) ולהורות נתן (ח"ד ס"י מז). גם ראיתי מצינים שכבר נדפס בישורון (ח"א) מאמר על הפולמוס סביב הפיוט 'מכניסי רחמים', ונקודת הפתיחה למנוע זאת, היא ממש"כ הרמב"ם בפירוש המשנה ריש פרק חלק (ביסוד החמישי) שרק להשם יתעלה ראוי לעבדו ולרוממו ולפרסם גדולתו ומשמעתו, ואין עושים אותם אמצעים להגיע בהם אליו, עיי"ש ואכמ"ל. שו"ר מש"כ בזה ידידי הכהן הגדול הגר"י שליט"א בספרו אהבתי תורתך (ס"י ד ענף ה וענף ו) וכן ראיתי לידידי המאור הגדול הרה"ג אסי הלוי שליט"א בשו"ע המידות (חלק הדעות סימן א סעיף יג) מלשונות הגאונים והראשונים כדרכו בקודש, עיין עליהם ותרו"ץ.

8. לינה בבית קברות

נהנה פתחנו בדברות הברייאת שהמריעב עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה הרי הוא בכלל דורש אל המתים שאסרה תורה, ומזה הסתעפו לכללות ענין דרישה אל המתים ותפילה למלאכים, וכעת ניהדר אפי

אל בית החיים, לדון בעצם הדבר האם מותר לאדם לישון בבית קברות, וכבר הבאנו למעשה בחסיד שלן פעמיים בערב ראש השנה בבית הקברות, ולאחרונה שמעתי על כיצא בזה ממש במישהו בחו"ל שאשתו הקניטתו (מפני שהבינה שאנשים מזלזלים בו ואינו מכובד כפי שהוא מספר לה) ומחמת כן ברח מביתו ולן בבית הקברות, ולכאורה לאו שפיר עבד, דהא בחגיגה (יג:) תנו רבנן איזהו שוטה היוצא יחידי לבילה והלן בבית הקברות והמקרע את כסותו, ולהלכה (שו"ע י"ד סימן א סעיף ה) אפילו באחת מאלו נחשב שוטה, אולם יש לומר שכל שעשה כן לצורך לית לן בה, ואכן מפורש בשו"ע (שם) שמה שנעשה שוטה בדברים אלו זה דווקא אם עושה אותם דרך שטות, וא"כ היכא שהקניטתו אשתו ומחמת זה הלך ולן בבית הקברות כי לא היה לו היכן ללון בלא שאנשים ישימו לב, אין בזה בעיה.

ואולם יש לעיין כי מצינו גמרא נוספת והיא במסכת נדה (יז:) ששם אמר רבי שמעון בן יוחי, חמשה דברים הן שהעושה אותן מתחייב בנפשו ודמו בראשו, האוכל שום קלוי ובצל קלוי וביצה קלופה, והשוותה משקין מזונין שעבר עליהן הלילה, והלן בבית הקברות, והנטל ציפורניו וזורקן לרה"ר, והמקוץ דם ומשמש מיטתו. הרי לנו שעצם הלינה בבית קברות יש בה סכנה גדולה. אולם הגמרא שם בהמשך מבארת שמה שאמר רשב"י שהלן בבית הקברות מתחייב בנפשו, היינו במי שעושה כן כדי שתשרה עליו רוח טומאה, וטעם הדבר שמתחייב בנפשו הוא משום דזימנין דמסכנין ליה. וביאור הגמרא לכאורה יהיה תלוי בפירושי הראשונים בסוגיא בסנהדרין (הכ"ל אות א ד"ה והנה), שלפי הרמ"ה הכוונה לרוחות המתים שהם מסכנות אותו, ואילו לפי רש"י לכאורה הכוונה לאותו שד של בית הקברות, אך אפשר שגם לפי רש"י הכוונה שרוחות המתים יסכנוהו אף שהוא לא נמצא שם בשבילם אלא בשביל השד, ודוק. ועכ"פ יוצא שמי שלן בבית קברות שלא במטרה להשרות עליו רוח טומאה אין בו סכנה.

ועיי"ש במהרש"א שהקשה מדוע באו בגמרא מצד שהם מסכנים אותו, והא איסורא נמי איכא מצד דורש אל המתים, וכתב שלפי מה שהביא הב"י (י"ד סימן קעט) דדוקא שהאיסור הוא דוקא במריעב עצמו ולן בבית הקברות (דלא כרבינו ירוחם) נחא להגמרא בנדה איירי שלא הרעיב עצמו. ודוק בדבריו דאפילו שלא הרעיב עצמו, שייך למימר שעושה כן כדי שתשרה עליו רוח טומאה. ובערוך לנר שם כתב דלק"מ, דלעולם איירי באופן שעובר איסור דורש אל המתים, והגמרא רק באה לפרש מה שאמר רשב"י שזה אחד מהדברים שהעושה אותם מתחייב בנפשו ודמו בראשו, וביאור הגמרא איזו סכנה יש בזה. ועיי"ש עוד מה שדן בדברי רש"י (בנדה וחגיגה מלכד סנהדרין) באיזו רוח טומאה מדובר.

והנה במהרש"א הוסיף בתירוץ, שזה כההיא עובדא דהחסידי בברכות ששמע ב' רוחות שמספרות זו לזו כו' שלן בבית הקברות כו' ולא הרעיב עצמו מקודם. והיה אפשר להבין שכונתו שגם החסיד ההוא עשה זאת כדי שתשרה עליו טומאה, וזה תימה, וצריך לומר שכונתו רק דחזין בחסיד שהגם שלא הרעיב עצמו בכל זאת התקשר עם הרוחות הנמצאות בבית קברות, אבל לא עליו נאמר שמתחייב בנפשו, אלא על מי שעושה כן כדי שתשרה עליו רוח טומאה. ואבתי צ"ע אם מוכרח לומר שהכל תלוי בכוונה, והחסידי אף ששמע רוחות מספרות לא היה מחמת זה בסכנה. ואולי יש לדחוק דמעיקרא פירש מהרש"א שמה שאמרו שם 'כדי שתשרה עליו רוח טומאה' זה רק לבאר למה עושה כן, אך לא מחמת זה מסתכן, אלא מצד עצם הלינה, וצ"ע, ויתירה מזה יש לציין שמהרש"א גופיה בברכות התקשה היאך אותו חסיד הלך ללון בבית קברות, ולהכי נקט כמה שהביא בעין יעקב (שם) שמבואר בריטב"א (ב"ב עה), שדבר זה לא היה במציאות אלא רק היה חלום. ולדבריו נהפכה הקערה, ויוצא שאפילו במקום צורך אין היתר ללון בבית הקברות.

ובשו"ת מחנה חיים (י"ד ח"א ס"י מא) דן במי שיש לו צורך ללון בבית הקברות כדי שייחשב דירתו ויוכל בשבת לטלטל לשם ספר תהילים מביתו הפתוח אל בית הקברות לפנים מן החומה, והתיר בדבר כאשר ילון עמו עוד איש או אנשים, והכריח דבכהאי גוונא אין זה מעשה שטות, דעל כרחך הך חסיד הנזכר לא עשה מעשה שטות ללון יחידי בבית הקברות אלא היה עמו שם עוד אחד. [ולענ"ד זה דוחק גדול להמציא שהיה שם עוד אדם שלא נזכר כלל (ולא אמרינן הכי אלא כשמודבר על מישהו מסוים בשמו אז אמרינן שלא הזכירו את האהה), ובפרט שכל מה שעשה זאת החסיד זה בשביל שלא ידעו מזה שאר אנשים]. ומרן החיד"א בספרו כסא רחמים (על אבדר"ן פרק א) כתב שאותו חסיד לא לן בין הקברות, אלא רק סמוך לבית הקברות ברחוק ד' אמות ויותר, ובכהאי גוונא אין איסור. ומתרייהו חזינן דבעלמא אין ללון בבית הקברות, הגם שאינו מתכוון שתשרה עליו רוח טומאה, מאידך ראיתי בהנהגות היעב"ץ שנקט למסקנה שהדבר תלוי בכוונה, ובזה יישב שאותו חסיד לא התכוון להשרות עליו רוח טומאה וגם לא הרעיב עצמו בשביל כך, ולהכי שרי. שו"ר מש"כ דודי שליט"א בשו"ת ברכת יהודה (ח"א י"ד סימן יז) עיי"ש ותרו"ץ.